

Tayloru je, svakako, stalo da pokaže kako je historičareva zadaća poredati političke događaje kronološkim redoslijedom te objasniti međusobne odnose i mišljenja nekoliko ljudi koji su imali upliva na internacionalne odnose. Neki put i skida »veo tajne« s nekih događaja potpunije i dublje prikazujući unutrašnje porive pojedinih državnika.

Takav pristup povijesnoj građi i historijskoj znanosti već je umnogome zastario, današnja historijska znanost otišla je daleko naprijed i takve metodološke koncepte gotovo zaboravila.

S Taylorovim stavom, koji on nekoliko puta ponavlja, da je »rat bio neizbježan kad je prvi svjetski rat završio«¹¹, a da kao osnovni problem međuratne evropske politike postavlja Versailleski ugovor i njegovu reviziju, ne bismo se mogli potpuno složiti. Iako je jedan od uzroka nastanka i neobično brzog razvitka nacizma i Versailleski mirovni ugovor, objašnjenja za razvitak nacizma treba tražiti u složenom djelovanju mnogobrojnih unutrašnjih i vanjskih faktora u povijesti njemačke države i nacije.

Koliko god su neki Taylorovi navodi takvi da prije iziskuju oštro reagiranje i pobijanje nego što potiču historičare da hladno o njima razgovaraju, ipak je ta Taylorova knjiga izazvala brojne napade i komentare koji, svakako, nisu bili bez rezultata, jer svaka znanstvena diskusija i ravnopravna borba mišljenja pomaže u otkrivanju prave istine.

Ivo Goldstein

PREGLED HISTORIOGRAFSKIH RADOVA BIBLIOTEKE PODRAVSKOG ZBORNIKA

Početak poslijeratne podravske historiografije i publicistike vezan je uz ime pokojnog Leandera Brozovića, osnivača i prvog direktora koprivničkog muzeja, koji je u kolovozu 1946. godine tiskao prvi svezak »Zbornika Muzeja grada Koprivnice«, okupivši znatan broj suradnika. Ukupno je izdano 8 brojeva zbornika do 1953. godine, kada je ovo značajno glasilo historičara i arheologa prestalo izlaziti. O Brozoviću kao historičaru bit će kasnije dosta riječi.

Čitave daljnje 22 godine u Koprivnici nije djelovao nikakav časopis koji bi se upuštao u historiografsku problematiku. Prekretnicu, svakako, predstavlja 1975. godina osnivanjem Biblioteke Podravskeg zbornika, čiji je nakladnik postao Muzej grada Koprivnice. Predsjednik Izdavačkog savjeta još je i danas Pavle Gaži, izvršni sekretar predsjedništva CK SKJ, dok su dvojica urednika Dragutin Feletar, publicist, i Franjo Horvatić, povjesničar i direktor Muzeja. Orijehtacija te biblioteke temelji se na objavljivanju najrazličitijih radova, od književnih do stručnih, koji su vezani uz problematiku Podravine. Autori su, također, ljudi koji žive i rade u ovom kraju.

Kao što je poznato, Podravina obuhvaća područje općina Koprivnica, Ludbreg i Đurđevac, na kojem živi oko 150.000 stanovnika. Jedini je veći i industrijski razvijen grad Koprivnica sa oko 20.000 stanovnika. Na žalost, iz objektivnih

¹¹ Isto, 336.

razloga zastupljenost svih općina u pogledu radova koji se objavljuju u biblioteci nije jednaka. Za sada dominiraju radovi vezani uz Koprivnicu, jer se u drugim općinama premalo ljudi ozbiljno angažiralo u sistematskom radu.

Biblioteka objavljuje zasebne knjige zacrtane desetogodišnjim planom izdavanja. Do kraja 1978. godine izašlo je: Dragutin Feletar — Glazbeni život Koprivnice, Vjekoslav Prvčić — Istinita lica (radničke reportaže), Leander Brozović — Građa za povijest Koprivnice i Josip Turković — Likovno narodno stvaralaštvo u Podravini.

Od povijesnih tema, koje nas zanimaju, predviđa se izdavanje povijesti Ludbrega i Đurđevca s okolinom, sjećanja sudionika podravske revolucionarne prošlosti, pregled povijesno-kulturnih spomenika, povijest školstva, Podravci u znanosti kroz povijest, monografija pojedinih podravskih naselja, Feletarovog drugog dopunjenog izdanja monografije o Podravini i Horvatićeve monografije ustaškog logora »Danice«.

Uz to biblioteka svake godine izdaje po jedan broj Podravnog zbornika, na kojem će se u ovom prikazu najdulje zadržati. Podravski zbornik govori o temama iz povijesti, pogotovo novije, zatim kulture, ekonomije i suvremenih društvenih pitanja, uz bogatstvo književnih, likovnih i fotografskih priloga Božene Loborec, Vjekoslava Prvčića, Božidara Pavleša, Josipa Turkovića, Josipa Fluksijsa i ostalih. Svaki broj štampa se na oko 300 stranica, a posebnu kvalitetu daju rješenja grafičkog urednika Vladimira Kostjuka.

Možda je najveća vrijednost Zbornika baš u pokušaju rekonstrukcije povijesnih zbivanja 19. i prve polovice 20. stoljeća u Podravini. U tome je sudjelovao širok krug autora čija je stručna orijentacija vezana uz povijesnu znanost. Neke od njih vrijedno je izdvojiti. Brojem i kvalitetom povijesnih radova o Podravini i Međimurju na prvo se mjesto nameće Dragutin Feletar. Uz stalan rad u većem broju listova, uz ostalo, objavio je ove knjige: Iz povijesti Međimurja, Čakovec 1968, Legrad, Čakovec 1971, Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske (zajedno s Tomislavom Đurićem), Čakovec 1971, Podravina, Koprivnica 1973, Dva seljačka bunta, Čakovec 1973, Štrajkovi u Međimurju između dva svjetska rata, Čakovec 1975, Glazbeni život Koprivnice, Koprivnica 1977, i Iz povijesti koprivničkog tiskarstva, Koprivnica 1978. Objavio je i nekoliko zbirki feljtona, monografija i pjesama. Franjo Horvatić objavio je veći broj radova iz povijesti Koprivnice, a koautor je, sa Sonjom Kolar, rada Osvrt na historijska zbivanja. Novinar Jovo Rojčević orijentirao se na feljtone o revolucionarnoj prošlosti Podravine. Tom se temom bave i revolucionari Ivan Paprika, Janko i Ante Dobrila Pepo, sudionici NOP-a u Podravini. Marija Winter i Mirko Androić osvrću se na revolucionarna zbivanja u Ludbregu i okolici. O arheološkim problemima pišu Ante Šonja i Sonja Kolar. Od vanjskih suradnika potrebno je spomenuti Miru Kolar-Dimitrijević, znanstvenog asistenta u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu, koja obrađuje probleme radništva između dva rata, te urednika RTV Zagreb Vladimira Fučijaša.

Podravski zbornik 1975. posvećen je 30. obljetnici oslobođenja zemlje, pa započinje tekstom Pavla Gažija: Trideset godina Podravine u slobodi, u kojem je akcent na privrednom razvoju.

Mira Kolar-Dimitrijević piše o sindikalno-političkoj aktivnosti Josipa Broza u Koprivnici 1928. godine. Značajno je da ta epizoda Brozova rada nije do tada bila znanstveno istražena. Broz je tada djelovao u sindikalnom rukovodstvu kao oblasni sekretar Saveza metalskih radnika industrije i obrta Jugoslavije, koji je

bio u sastavu revolucionarnih Nezavisnih sindikata. U dva posjeta Koprivnici Broz se pokušao izboriti za imenovanje radničkih povjerenika u tvornici umjetnog gnojiva »Danici«. Radnička skupština, mada legalna, bila je intervencijom policije rastjerana, a Broz je o svemu tome obavijestio Centralnu upravu SRMI i OJ u Beogradu, a ona je uputila žalbu ministru unutrašnjih poslova Korošcu protiv terora nad radnicima u Koprivnici. Kako je Brozov protest bio odštampao i u beogradskom *Organizovanom radniku*, napredna radnička klasa čitave Jugoslavije bila je upoznata s događajima u koprivničkoj »Danici«.

Problemom suradnje lijevog krila HSS i KP u Podravini bavio se Ivan Paprika, koji se posebno osvrće na djelatnost naprednoga seljačkog književnika Mihovila Pavleka Miškine iz sela Đelekovca. Njega je KP potpomagala, kao vođu lijevog krila HSS, u većini akcija, pogotovo nakon stvaranja Nezavisne Države Hrvatske. Tada je on bio jedan od glavnih organizatora slanja hrane i ostale pomoći u logor »Danicu«. Svoju djelatnost Miškina je platio glavom u najzloglasnijem logoru Jasenovcu 1942. godine. Gotovo cijelo lijevo krilo HSS u toku rata otišlo je u partizane; da spomenemo samo iz rukovodstva Franju i Tomu Gažija, Stjepana Prvčića, Tomu Cikovića i druge. Dobri odnosi Partije i lijevog krila HSS bili su neobično važni već zbog toga što je Podravina, kao izrazito poljoprivredno područje, bila jedno od središta Seljačke stranke, pa je ona i pobjeđivala na općinskim izborima. Dok se, dakle, lijevo krilo vezalo uz revoluciju, desno se krilo HSS pod vodstvom Pavunića vezalo uz ustaški pokret Ante Pavelića.

O prvom ustaškom logoru u Hrvatskoj, koprivničkoj »Danici«, piše Franjo Horvatić. Logor je osnovao već potkraj travnja 1941. godine bivši ustaški emigrant s Janka-puste i iz Italije Martin Nemeč. »Danica« mu se, ipak, nije posrećila, jer je na istom mjestu osuđen na smrt i obješen kao ratni zločinac. U toku rata u »Danici« je bilo zatočeno oko 5600 ljudi, a samo je manji dio pušten na slobodu. Od zatočenika kroz logor su prošle i neke poznatije ličnosti iz radničkog pokreta i članovi CK KPH: Anka Butorac, Mirko Bukovec, Milan Bakić Baja, Julius Eker, Šandor Kiralj Pišta, dr Franko Vinter i Maca Gržetić. Partijska organizacija Koprivnice i lijevo krilo HSS nesebično su potpomagali logoraše krijumčarenjem hrane i podmićivanjem stražara. U jesen 1942. godine, zbog sve očitijeg nezadovoljstva ustaškom vladavinom i sve glasnijeg osuđivanja strahota, logor »Danica« bio je raspušten. Danas se na tome mjestu gradi spomen-dom. Horvatić se u svome prikazu služi brojnim dokumentima i službenim zapisnicima, te izjavama preživjelih logoraša, pa uspijeva precizno rekonstruirati tok događaja u tome važnom ratnom objektu.

Jovo Rojčević piše o prvoj oružanoj akciji u Podravini. Bio je to napad na općinsku zgradu u Novigradu, noću od 27. na 28. studenoga 1941. godine. Akciju su izveli članovi Partije i simpatizeri iz koprivničkih sela Plavšince, Vlaislava, Novigrada i Srdinca. Brzo i bez buke oduzeto je 16 pušaka, oko 5000 metaka, 3 pisane mašine, jedan stroj za umnožavanje, mnogo papira i ostalog materijala. Sudionici akcije napravili su pogrešku, jer su se nakon sakrivanja plijena vratili kućama. Ubrzo su svi pohapšeni i 19. prosinca strijeljani na Vojnoviću kod Bjelovara. Strijeljan je i sekretar Okružnog komiteta KPH Bjelovar Kasim Čehaić Turčin, koji je u vrijeme akcije ležao bolstan u selu Borovljanima. Još se ni danas pouzdano ne zna kako su ustaše došle do podataka o izvršiocima napada.

Prvi komandant Koprivnice Ante Dobrila Pepo piše o životu oslobođenog grada od 7. studenoga 1943. do 9. veljače 1944. god. Partizani su napali i oslobodili Koprivnicu u čast oktobarske revolucije, potvrdivši svoju snagu u sjevernoj

Hrvatskoj. U akciji oslobođenja sudjelovalo je nekoliko brigada i odreda, a posebno se isticala brigada »Braće Radića«. Zarobljeno je 380 ustaša i koturaša, dok ih je 60 poginulo u borbi. Već je sutradan osnovan NOO Koprivnice na čelu s Tomom Čikovićem. Oslobođeni grad postao je centar aktivnosti NOP-a u sjevernoj Hrvatskoj. Uz brojne organizacije osnovan je i Kotarski komitet KPH Koprivnica, a partijske organizacije djeluju i u većini okolnih sela. Provedena je i dobrovoljna mobilizacija novih boraca u redove NOV-a, što je omogućilo osnivanje novih vojnih jedinica II operativne zone. Prije povlačenja iz grada evakuirana je kompletna štamparija i osoblje pod vodstvom vlasnika Valka Loberca, na što će se kasnije opširnije osvrnuti.

Marija Winter piše o kulturno-prosvjetnim društvima u Ludbregu do 1941. godine, detaljno objašnjavajući i postepeni razvoj od maloga provincijskog sela pa do općinskog mjesta. Prva od tih organizacija, kao posljedica velikog požara 1864. godine, bio je 5 godina kasnije Ludbreški vatrogasni zbor, drugo po starosti društvo u našoj državi. Nešto kasnije osnivaju se razna pjevačka društva. Nekoliko godina izlazi i šaljivi list »Klopotec«, koji donosi kritiku lokalnih prilika. U Ludbregu je djelovalo nekoliko čitaonica, sportskih i kazališnih društava.

Osim navedenih prikaza u Zborniku '75, Juraj Baldani piše o životu i djelu velikog majstora Krste Hegedušića, Miroslav Vaupotić o Krležinom doživljaju Podravine, Vladimir Blašković o koprivničkoj izdavačkoj djelatnosti, Božidar Pavleš o djelu Mihovila Pavleka Miškine, Miroslav Dolenc o Grguru Karlovcu, Ante Šonja o tri prethistorijska predmeta iz Kalinovca, a Dragutin Feletar o pravilima legradskog šoštarskog i kušnjarskog ceha u 1697. godini.

Podravski zbornik '76 posvećen je 35. obljetnici ustanka. Od obilja materijala ističe se izuzetno detaljna analiza Pavla Gažija pod naslovom Pred novu etapu razvoja Podravine.

Povijesne teme, koje nas zanimaju, počinju opet tekstem Mire Kolar-Dimitrijević o tvornici »Danica« i njezinom radništvu. Pogon za proizvodnju superfosfata, a kasnije i sumporne kiseline, proradio je 1908. godine velikim angažiranjem gradskog zastupstva, da bi i ovaj kraj postao industrijski. U Koprivnici od 1922. godine radi i Prva jugoslavenska tvornica šarafa d.d. Autorica detaljno objašnjava kako igrom trustova propadaju obje tvornice i analizira materijalnu situaciju i političku borbu radništva u tom razdoblju, pogotovo borbe oko izbora radničkih povjerenika, te postupke uprave.

Jovo Rojčević piše o narodnom heroju Ivi Marinkoviću, služeći se sjećanjima njegovih učenika. Marinković je u Koprivnici boravio od 1932. do 1935. godine kao profesor gimnazije. Raspačava ilegalnu literaturu i osniva partijsku ćeliju, da bi nakon provale bio uhapšen i osuđen najprije na 7 mjeseci, što se produžilo na tri godine zatvora.

Partijski rad u kotaru Koprivnica između dva rata obrađuje Ante Dobrila Pepo. Već potkraj 1919. godine u Koprivnici se osniva organizacija SKOJ-a. Uz objektivne kraće prekide u cijelom je tome razdoblju aktivna i partijska organizacija u gradu i okolnim selima (Bregi, Novigrad, Hlebine, Peteranec).

U Bregima radi i lijevo orijentirani esperantski klub, u Hlebinama Krsto Hegedušić organizira slikarsku školu, koja je i danas u svijetu poznata, a u Peterancu se, opet, izdaje pod uredništvom Ivana Sabolića Zbornik hrvatskih seljaka, čije je raspačavanje ubrzo bilo zabranjeno.

O narednom heroju Vilimu Galjeru iz Prugovca kod Đurđevca piše Krešimir Šalamon. Kao što je poznato, on je sa svojom ženom Nadom, Josipom Čuljatom i Slavkom Markonom, organizirao 14. rujna 1941. godine, veliku diverziju u glavnoj pošti u Zagrebu. Telefonska centrala s više od 10.000 brojeva postala je neupotrebljiva. Pobjegavši na oslobođeni teritorij, poginuo je kod sela Šturlića zimi 1942. godine.

Marija Winter piše o Ludbregu i okolici u vrijeme drugoga svjetskog rata, naglašavajući posebno stvaranje odreda pod vodstvom Bože Leinera, te njegovo uništenje, 23. travnja 1942. godine, na Jasnovu brdu. Narodni heroj Božo Leiner i Milivoj Marijan pobjegli su iz obruča, ali su u selu Hrastovskom ponovo opkoljeni i nakon bitke s ustašama sami su sebi oduzeli život. Nedostatak je toga prikaza za historičara prevelika emocionalnost u analizi događaja o kojima govori.

Sonja Kolar sistematski nas izvještava o arheološkim lokalitetima u općini Koprivnica, od prethistorije do srednjeg vijeka.

O vlastelinstvu u Velikom Bukovcu, vlasništvu grofova Draškovića, piše Dragutin Popović. Posebno analizira razdoblje djelovanja Janka Draškovića, autora »Disertacije...« iz 1832. godine, prve hrvatske političke brošure pisane štokavskim narječjem. Dvorac te porodice i danas je sačuvan, ali, na žalost, služi kao tvorničko spremište robe.

Problemom arhitekture bavi se i Dragutin Feletar u tekstu Stara rasijska zdanja. To se odnosi na ostatke staroga rasijskog grada iz prošlog stoljeća, dvorac baruna Inkeya, staru školu, te ranosrednjovjekovni Opoj-grad koji se prvi put u izvorima spominje 1170. godine, a razoren je prema legendi 1532. napadom sultana Sulejmana. O uređenju starih povijesnih zdanja tek se nedavno počelo govoriti. Franjo Horvatić objavljuje dokumente koji govore o povijesti koprivničkih cehova u srednjem vijeku.

Posljednji i za nas interesantan prikaz govori o Tomi Blažeku Ilircu, rodom iz Peteranca, o kojem je još 1848. godine pisao Antun Nemčić. Mada Blažek nije dosegao vrijednost Vraza ili Preradovića, ipak je dao i vlastiti doprinos književnosti ilirizma. U Peterancu su trenutno u toku radovi na obnovi stare zgrade kapetanije, podignute za vrijeme Marije Terezije, u kojoj će se naći i muzejski eksponati koji govore o životu Tome Blažeka Ilirca i Frana Galovića.

Još veći broj suradnika i priloga u broju od 1977. pokazuje da se Podravski zbornik potpuno udomaćio u Podravini i da mu ne prijete opasnost prestanka izlazenja. Sada već redovni suradnik Mira Kolar-Dimitrijević daje prilog ekonomsko-socijalnoj povijesti Podravine analizom rudnika ugljena u Glogovcu do 1941. godine. Glogovačka rudarska udruga za kopanje ugljena počela je 1869. godine s radom, a važnost rudnika povećava se kad ulazi u sklop dioničarskog društva »Mirna« i tada zapošljava oko 300 radnika. Naročito izbija na vidjelo borba za radništvo između Hrvatskog radničkog saveza i URSSJ-a. Demagoškom politikom HRS je stekao prevlast i utjecaj na rudare, ali su kasnije zloupotrebe vratile glogovačke rudare na klasne pozicije.

Ludbreški kraj u revolucionarnoj 1903. godini bio je tema razmatranja Mirka Androića. Autor statistički obrađuje podatke o društvenom i ekonomskom položaju toga kraja: pojedina naselja, broj stanovnika (prema spolu), površinu obradive zemlje, pismenost itd. U općem vrenju 1903, koje teži slomu bana Khuena-Héderváryja, ludbreški kotar uvelike sudjeluje. Kulminacija događaja

bila je u Hrastovskom kada žandari hapse 60 seljaka, a petoricu ranjavaju. Ukupno se pred sudom u Varaždinu našlo 188 seljaka ludbreškog kotara, pod optužbom da su učinili »Javno nasilje zlobnim oštećenjem tuđega vlasništva, da su učinili zločin ustanka, zločin krađe i zločin paleža«.

Slijede tekstovi trojice autora: Željka Kovačića, Jove Rojčevića i Franje Horvatića o tri narodna heroja iz Podravine: Milanu Špalju, Nikoli Severoviću i Mili-voju Marijanu. Tekstovi su rađeni prema kazivanju preživjelih svjedoka njihovog rada, pa imaju veću biografsku nego historiografsku vrijednost. To, također, vrijedi i za tekst Božene Loborec: Bila jednom jedna mladost, koji prema sjećanju Josipa Hercega govori o djelovanju SKOJ-evaca u okupiranoj Koprivnici.

Zanimljiv je tekst Ivana Đereka i Dragutina Feletara o prvim »Podravkinim« godinama, tj. kako se iz male radionice za osnovnu preradu voća braće Wolf, osnovane 1934. godine, razvio prehrambeni gigant evropskog značenja. Pravi industrijski razvitak počinje aktom nacionalizacije 5. prosinca 1946. godine.

Vojislav Kučeković pokušava s pravnog stajališta objasniti osnivanje zemljišnih knjiga u općini Koprivnica, na temelju bogate ostavštine u gradskom katastru. Na srednjovjekovnu prošlost odnose se radovi Franje Horvatića o koprivničkoj utvrdi u doba turske opasnosti i Marije Winter o starijoj povijesti Martijanca. Seljačko pjevačko društvo »Sloga« iz Kuzminca, o kojem piše Dragutin Feletar, ubraja se među najstarija u ovom kraju, jer je osnovano 1902. godine. Zbog svoje napredne orijentacije, društvo je često bilo proganjano, a 1935. godine i policijski zabranjeno.

I posljednji broj Podravskog zbornika iz 1978. godine analizira, uglavnom, revolucionarno razdoblje. Franjo Horvatić piše o razvoju ustanka i borbenih jedinica na području Bilo-gore, Kalnika i Podravine, od 1941. do 1945. godine. Sintezom dosadašnjih radova o toj temi, autor vrlo pregledno opisuje sve važne događaje, služeći se brojnim izvorima. Na kraju je teksta kompletan popis štaba i boraca udarne brigade »Braća Radić«, s oko 850 imena.

Vladimir Fučijaš analizira djelatnost narodnog heroja iz Ferdinanovca Stjepana Debeljaka Bila, u povodu 10. obljetnice smrti i 70. godišnjice njegova rođenja, služeći se iskazima nekoliko njegovih suboraca.

Odjeke Oktobra u ludbreškom, topličanskom, novomarofskom i varaždinskom kraju 1919. godine analizira Mirko Androić. Tekst govori o socijalističkim skupštinama, akcijama zelenog kadra, akcijama za podjelu veleposjedničke zemlje, štrajkovima i napokon o pravom oružanom ustanku komunista i vojnika u Varaždinu 23. srpnja 1919. godine. Tema je vrlo koncizno obrađena, s obiljem bilježaka iz izvora.

Mira Kolar-Dimitrijević nastavlja svoj prikaz prijeratnog podravskog rudarstva, pišući o rudnicima u Carevdaru, Žlebicu, Glogovcu, Lepavini, Donjari, Velikoj Mučnoj, Podravskoj Subotici, Javorovcu, Pitomači i Črešnjevici. Uz grafički prikazanu proizvodnju, govori i o položaju rudara. Kao poseban problem istaknuto je sindikalno organiziranje.

O značenju Kunovečke bune 1903. godine piše Dragutin Feletar. Ta je buna bila jedan od priloga općem buntu protiv mađarizacije i kuenovštine u Hrvatskoj. Krvavi obračun policije i seljaka iz Kunovca završio se sa šest ustrijeljenih i desetak ranjenih seljaka.

Esperanto u Podravini, tema je napisao Dragutina Feletara i Ivana Đereka. Počeci osnivanja i jačanja pokreta esperantista sežu u 1923. i 1924. godinu, a

ponajviše su vezani uz Koprivničke Brege i Koprivnicu. Klub u Bregima, zahvaljujući ponajviše svom osnivaču Iliji Puhalu, imao je takve uspjehe da je postao poznat ne samo u Jugoslaviji, već i u svijetu. Sadržavao je u sebi i značajnu notu internacionalizma, antiklerikalizma i borbe za napredne, slobodarske ideje. Koprivnica je, opet, bila 1934. godine domaćinom 7. kongresa esperantista Jugoslavije. U političkom smislu podravski su esperantisti bili vezani uz lijevo krilo HSS-a.

Zvonimir Bartolić piše o hrvatskom književnom ruralizmu s osvrtom na značenje Zbornika hrvatskih seljaka iz 1936. i 1938. godine.

U ovom zborniku Feletar piše i o Leanderu Brozoviću kao historičaru Koprivnice i Podravine, ali ću se na tu temu osvrnuti prilikom analize knjige.

Što kazati o historiografskom značenju Podravskog zbornika? Prije svega, tekstovi su prilagođeni prosječnom čitaocu da ih može pratiti i razumjeti. Ipak, većina tekstova uspijeva zadržati visok analitički nivo, pogotovo oni koji se služe izvorima i kritički ih analiziraju. Manji dio ima samo novinsko-feljtonističku vrijednost, jer se objektivno isprepliće sa subjektivnim.

Kako se suvremeno tretiranje povijesti znatno udaljava od tradicionalnoga političko-ekonomskog, zbornik objavljivanjem raznovrsnog povijesnog materijala kvalitativno i kvantitativno pridonosi rasvjetljavanju povijesti Podravine.

Osvrnimo se sad na Feletarovu knjigu *Glazbeni život Koprivnice*. Naslov, možda, nije najsretnije odabran, jer knjiga analizira cjelokupnu kulturnu djelatnost ovoga grada u proteklih stotinjak godina. Opširno se analizira djelatnost Gradske limene glazbe i društava »Podravac«, »Domoljub«, »Mihovil Pavlek Miškina«, »Koprivnica«, »Jedinstvo«, »Željezničar« i »Fran Galović«. Feletar navodi i starije podatke o glazbenom životu, uglavnom oko 1650. godine. Knjiga obiluje imenima, podacima, izvorima i vrlo brojnim fotografijama. U domeni kulturne povijesti nekoga grada *Glazbeni život Koprivnice* zaslužuje najvišu ocjenu.

Iz povijesti koprivničkog tiskarstva druga je knjiga, nedavno objavljena, autora Dragutina Feletara. Izdala ju je Tvornica »Podravka«, jer su dijelovi otisnuti iz istoimenog glasila te organizacije. Osnovni je nedostatak knjige upravo to što je materijal izvorno pisan za novine. U pojedinim poglavljima, koja govore o starijoj tiskarskoj djelatnosti, autor ne ulazi u dublju analizu rezultata i društveno-ekonomske pozadine u toj, za Koprivnicu, vrlo važnoj kulturnoj aktivnosti. Osvrnimo se i na sadržaj. Osnivač prve tiskare bio je knjižar i grafičar Tito Kostinčer 1879. godine, koji je uglavnom izdavao razne tiskanice, obavijesti, molitvenike i kalendare, te prve novine pod nazivom »Koprivnički glasnik«. Drugu je tiskaru osnovao čeh Milan Neugebauer, a treću Ivan Kuzmić na početku ovog stoljeća. Najznačajniji koprivnički tiskar Vinko Vošicki, rodom također iz Češke, počinje svoju djelatnost 1911. godine i odmah tiska modni list »Zora«. U toku dugogodišnjeg rada, Vošicki u »Svjetskoj biblioteci« štampa djela Tolstoja, Goethea, Sienkiewicza, Hugoa, Zole, Maupassanta, Schopenhauera, Scotta, Wildea, Jiraseka, Kranjčevića itd. U povijesti će ostati zabilježena suradnja Vošickog s naprednim hrvatskim književnicima Miroslavom Krležom i Augustom Cesarcem. Kad u Zagrebu nisu htjeli tiskati njihova djela, bojeći se pritiska i odmazde vlasti i diktature, Vošicki je njihova djela štampao u Koprivnici. Suradnja s Krležom trajala je između 1923. i 1926. godine i za to je vrijeme izdano 12 brojeva »Književne republike«, »Pjesme I«, drama »Vučjak« i »Novele«.

Zanimljivo je napomenuti da je ideja o izdavanju književnog časopisa bila Vošickijeva, što priznaje i Krleža, i da je to bio jedan od najnaprednijih književnih časopisa tadašnje Evrope. Prestanak izlaska lista uslijedio je zbog velikog pritiska vlasti na izdavače. Revolucionaru Augustu Cesarcu štampana su ovdje oba glavna djela: Careva kraljevina i Zlatni mladić. Uoči rata ovdje djeluju tiskare Valka Loborca i Viktora pl. Senjana, koji se na dan oslobođenja Koprivnice, zbog svesrdne suradnje s ustašama, sam ubio. Valko Loborec se sa 26 grafičara i pomoćnog osoblja, te kompletnim postrojenjima i papirom, evakuirao iz grada u veljači 1944. godine, kad su partizani napuštali grad. Štamparija je proradila na Papuku, izdavajući brojne partizanske listove, npr: »Vjesnik«, »Naprijed«, »Žene u borbi«, »Slobodni dom« itd.

Danas koprivnička tiskara djeluje unutar Tvornice »Podravka«.

Ostaje još samo analiza Brozovićeve Građe za povijest Koprivnice. Po svom životnom pozivu bio je doktor veterinarskih znanosti, ali je glavni uspjeh njegovih nastojanja bilo kulturnohistoriografsko djelovanje. Bio je osnivač Muzeja grada Koprivnice i pokretač zbornika toga muzeja. Prerana smrt 1962. godine zadesila ga je u trenutku kad je pisao povijest grada u kojem je živio, pa je njegovo djelo ostalo, na žalost, na građi i fragmentima, bez sinteze. Uz autora, za izlaženje te knjige najveće zasluge ima akademski slikar Stjepan Kuček, rođeni Koprivničanin, koji je knjigu bogato ilustrirao crtežima iz povijesti grada. Nadopune i bilješke ispod teksta napisao je profesor Mirko Androić, direktor Historijskog arhiva u Varaždinu. Bilješke, uglavnom, analiziraju izvore koje Brozović spominje u tekstu. Knjiga je podijeljena na ova poglavlja: Dr Leander Brozović — život i djelo, Od kamenog doba do 14. stoljeća, Koprivnica do turskih provala, Tursko doba, Stari koprivnički trgovi i ulice, Školstvo, društva, obrt, trgovina, industrija, poljoprivreda i drugo, Izvori i literatura, Bilješke ispod teksta i Bibliografija Caproncensis. U prvom razdoblju, do 14. stoljeća, spominju se arheološki nalazi i nestali srednjovjekovni grad Kamengrad, koji se prvi put spominje u ispravama 1201. godine. Do sredine 14. stoljeća, kad je Koprivnica postala slobodnim kraljevskim gradom, Kamengrad je bio sjedište velikoga kraljevskog posjeda, a 1446. uništio ga je Ivan Hunjadi, gubernator ugarskog kraljevstva, u ratnim sukobima s celjskim grofovima.

Najvažnija etapa srednjovjekovne Koprivnice svakako je vezana uz darovnicu Ludovika I. Velikog, 4. studenoga 1356. godine, kojom je gradu dodijelio povlastice, što su ga uvele u red slobodnih i kraljevskih gradova. Brozović navodi kompletan latinski tekst s hrvatskim prijevodom. Dan je i kompletan pregled sudaca i gradonačelnika Koprivnice od 1308. do 1941. godine. U doba turske opasnosti, pogotovo nakon pada Virovitice, Koprivnica postaje jednim od središta obrane od Turaka. Autor ne govori o društveno-političkoj povijesti 19. i 20. stoljeća, ali zato daje pregled općih kulturnih prilika, kompletne arhitektonike, ekonomije i školstva. Kako je smrt Brozovića prekinula u pisanju, ostaje na nekome mlađem da sintetizira njegov vrijedan rad na analizi izvora i dopuni ga poviješću protekla dva stoljeća. Na kraju knjige je Bibliografija Caproncensis, tj. kompletan popis svih djela štampanih u Koprivnici od pojave prve tiskare, o čemu sam već izvijestio u vezi s Feletarovom knjigom.

Kao što se iz pregleda vidi, historiografska djelatnost u Koprivnici uhvatila je čvrsti korijen i sličnim se može pohvaliti samo manji broj gradova. Urednik Franjo Horvatić kaže da će se i dalje svake godine objavljivati neko djelo iz područja povijesti, a samo će određene koncepcijske promjene doživjeti Podravski

zbornik. Područja njegova dosadašnjeg interesa ostaju ista, ali će se za svaki broj pronaći odgovarajuća tema, koja će se obraditi sa svih aspekata i sa stajališta svih triju zainteresiranih općina. Tako će se još više poboljšati kvaliteta istraživanja pojedinih problema. Uz to vrlo detaljno objašnjavanje povijesnih tokova Podravine, zbornik će svoju djelatnost također usmjeravati ka što potpunijem prikupljanju etnografske građe, na čemu je već do sada vrlo mnogo učinjeno.

Željko Krušelj

PÁL PAP, OTTMÁR MAYER, KÁROLY CSEH, Izabrani spisi (Válogatott írások), Novi Sad 1978, 747 str.

Kao sedma knjiga edicije »Socijalistička misao« u Vojvodini, što izlazi u Novom Sadu od 1974, pojavila se prošle godine, knjiga izabranih spisa trojice istaknutih vojvođanskih, ali poznatih i u jugoslavenskim razmjerima, revolucionara, članova i rukovodilaca Komunističke partije Jugoslavije u dugom nizu godina, s naslovom Pál Pap, Ottmár Mayer, Károly Cseh, Izabrani spisi (Válogatott írások) — istodobno na srpsko-hrvatskom i na mađarskom jeziku. Knjigu je za štampu priredio Nándor Farkas, koji je ujedno i autor uvodnog napisa u djelo Ottmára Mayera. Uvodnu riječ u djelo Pavla Papa napisao je Vojislav Milin, a u djelo Károlyja Cseha Urbán Janos. Oni u tim svojim uvodnim tekstovima govore o životu i djelu spomenutih revolucionara čiji su izabrani spisi i članci, zatim, poredani kronološkim nizom, prema vremenu nastanka, a bili su objavljeni u glasilima ilegalne KPJ, u novinama i periodici uopće, ili su to materijali s ilegalnih partijskih skupova. Dakle, postupak Farkasa, Milina i Janosa ujednačen je u pogledu prezentiranja biografskih podataka tih ličnosti i njihova revolucionarna djela. Ipak, kako je riječ o trojici istaknutih revolucionara, ali i zanimljivih ličnosti, potrebno je nešto više reći o svakom posebno.

V. Milin, poznati autor studije o Pavlu Papu Šilji (objavljenoj u Istoriji radničkog pokreta, 5/1968. godine na srpsko-hrvatskom, i, uz dopune, na mađarskom, u Novom Sadu 1969), pod naslovom »Borbeno pero Pavla Papa« (»Pal Páp harcok tolla«) navodi osnovne podatke iz života i revolucionarnog rada toga istaknutog rukovodioca SKOJ-a na Beogradskom univerzitetu (gdje je Pavle Pap studirao medicinu od 1931, a gdje je i uhapšen 1934. godine), sposobnog rukovodioca (nakon strogog zatvora od tri godine koje je proveo u Sremskoj Mitrovici, u kaznionici — »komunističkom univerzitetu«) koji se svim svojim snagama zalaže za obnovu i širenje rada KPJ u Vojvodini 1937. i 1938. godine, te na kraju, rukovodioca tehničke Centralnog komiteta KPJ — u vrijeme, što ga provodi uglavnom u Zagrebu, uoči rata i revolucije (Pap je tada i jedan od organizatora V zemaljske konferencije), člana CK KPJ (izabran je u taj forum na V zemaljskoj konferenciji). Život narodnog heroja Pavla Papa bio je kratak, rođen je 1914. godine u banatskom selu Perlezu, a ubijen u Skradinu 1941. godine, ali je njegovo djelo ostalo ugrađeno u povijest komunističkog pokreta, ostali su i njegovi tekstovi, nastali u desetak godina njegova intenzivnog revolucionarnog djelovanja. Te je tekstove, uz nužne komentare, Milin složio krono-